

4. 'Een maatpakje voor de uitzendavond': Willem van den Berg, VPRO-ontwerper 1979-1985

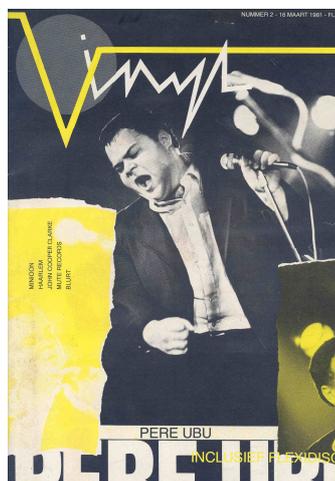
Rotterdam eind jaren zeventig

Eind jaren zeventig is er vanuit Groot-Brittannië een nieuwe jongerencultuur in opkomst die in alle opzichten een tegenreactie is op de jongerencultuur van de jaren zestig en zeventig.¹ De nieuwe muziek (punk en new wave) bestaat uit een beperkt aantal akkoorden en heeft een snel en constant ritme, in tegenstelling tot de experimentele en lange gitaarsolo's van muzikale helden uit de jaren zestig. Terwijl de hippies verlangden naar vrede en een terugkeer naar de natuur, verheerlijken punkers geweld en het leven in de moderne grote stad. Amsterdam was in de jaren zestig het centrum van de nieuwe kunst en cultuur, eind jaren zeventig is dat Rotterdam.

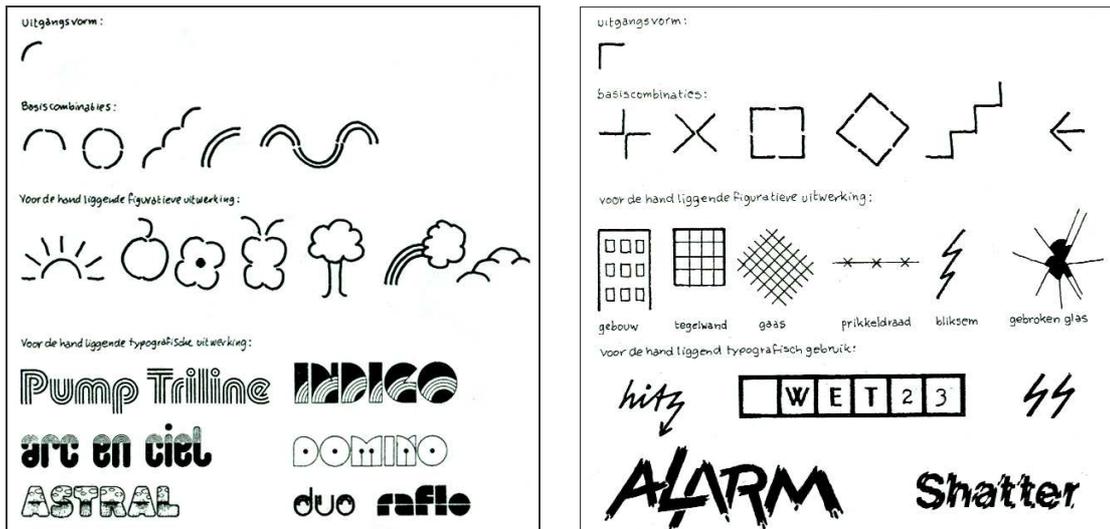
De stijlkenmerken en vormentaal van de nieuwe jongerencultuur zijn tevens een tegenreactie op de flowerpower cultuur die inmiddels mainstream is geworden.² De ronde vormen en vrolijke kleuren uit de jaren zeventig worden vervangen door een vormentaal gebaseerd op rechte en hoekige vormen en veel zwart. Kenmerkend voor de punk is de 'Do It Yourself' (DIY) houding ten opzichte van design. In punk fanzines (door fans gemaakte tijdschriften) uit zich dat in een grafisch anarchisme. De makers van fanzines combineren zelf geschreven teksten met letters en zinnen die ze uit ander bladen hebben gescheurd, afbeeldingen worden verknipt en (spel)fouten worden niet verbeterd. De fanzines worden vervolgens door de makers zelf gekopieerd en verspreid in platenzaken en muziekcafes. De DIY-vormgeving heeft tot doel de lezer te laten zien hoe de fanzines tot stand zijn gekomen: het benadrukt 'the transparency of the design and of the journalistic proces itself.'³ Ook de professionele jongerenbladen, zoals het Nederlandse *Vinyl* (1981-1986), nemen begin jaren tachtig deze stijl over.

4.1 Links: Fanzine uit London: Chainsaw nr. 1, july/august 1977.

4.2 Rechts: Omslag van Nederlands muziekblad Vinyl, nummer 2, 16 maart 1981.

4.3 Links: Schematische weergave van de jaren zeventig vormentaal, gebaseerd op ronde vormen.

4.4 Rechts: Schematische weergave van de totaal tegengestelde vormentaal van punk.

Willem van den Berg studeert eind jaren zeventig aan de Academie voor Beeldende Kunst in Rotterdam en bevindt zich in het epicentrum van de nieuwe punkcultuur. Hij studeert af in twee richtingen: vrije technieken en publiciteit. In de richting vrije technieken wordt hij opgeleid tot kunstenaar en de richting publiciteit is meer gericht op toegepaste vormgeving. Doordat de afdeling P (publiciteit) een combinatie van art-direction, illustratie en fotografie is, is deze richting eigenlijk veel vrijer dan de vrije richting. Van groot belang voor zijn carrière is dat Van den Berg bij de richting publiciteit een stage kan lopen bij het audiovisueel centrum van de gemeente Rotterdam. Van den Berg ontwerpt daar de vormgeving van een jongerenprogramma voor de regionale zender. Eigenlijk is hij niet erg geïnteresseerd in televisie: 'dat was helemaal niet cool',⁴ en hij koopt pas een televisie als hij bij de VPRO gaat werken. Punkers zijn immers anti-alles, maar vooral anti-establishment en anticommercieel, en televisie is in hun ogen misschien wel de duidelijkste vertegenwoordiger van dat systeem.

NEON illegaal tv-programma

Het programma waaraan Van den Berg meewerkt tijdens zijn studie valt op bij Roelof Kiers, de nieuwe directeur televisie van de VPRO. Kiers koopt het programma en er worden acht afleveringen gemaakt die tussen 7 oktober 1979 en 13 april 1980 uitgezonden worden. NEON is in 1979 het eerste Nederlandse punkprogramma. Het wordt een 'programma met anarchistische inslag'⁵ genoemd en in de *VPRO Gids* wordt het programma aangeduid als: 'Illegaal tv programma. Voor jong in het verzet of op onderduikadres'.⁶ In het programma is veel aandacht voor rock 'n roll, punk en new-wave bands. Er worden concertregistraties en clips uitgezonden van onder andere The Cure, John Hiatt en Fisher Z. Verder zitten er in elke aflevering reportages, bijvoorbeeld over krakers, dienstweigeraars of rebelse jongeren. Het programma

heeft een vast item; 'Neon Code', waarin door kijkers gemaakte filmpjes worden vertoont. De dichter Jules Deelder presenteert en becommentarieert het programma.

4.5 Foto van Van den Bergs schetsboek voor het programma NEON uit 1979 waarin de eerste ideeën voor de NEON - vormgeving zijn te vinden.

De vormentaal van de punkcultuur en vooral de tegendraadse DIY-houding zijn duidelijk terug te zien in NEON. Van den Berg maakt (tussen)titels met de dymo-lettertang, die in kantoren veel gebruikt wordt tang om letters in een strookje plastic te drukken. Rebels is met name het gebruik van graffiti; er is bijvoorbeeld een tussentitel die met een spuitbus op een bakstenen muur gespoten wordt en er is in de eerste aflevering een item over iemand die van school is gestuurd voor het bekladden van wc-hokjes. Titelkaarten worden in brand gestoken en er worden typische scherpe punk-vormen, zoals spijkers en glassplinters, gebruikt als versierende elementen. De montage van het programma is opzettelijk slordig, er zijn stukken van de film te zien die normaal niet in beeld horen (vooral niet omdat het programma op video is gemaakt), zoals de transportgatjes of een aantal frames met het aftellen. 'Stop-motion' opnames en gewone opnames, bewegende beelden en fotocollages, kleuren en zwart-wit beelden worden allemaal met elkaar afgewisseld. De kwaliteit van het beeld is slecht en er wordt uit de losse hand gefilmd. Met de vormgeving en regie wordt opzettelijk de conventionele vormentaal op de Nederlandse televisie doorbroken, waar vooral functionele en goed leesbare typografie gebruikt wordt en de montage de werkelijkheidsillusie van televisie niet doorbreekt.

4.6 Screenshots uit NEON aflevering 1 en 2

Die onconventionele montage en vormgeving van NEON zijn voor een deel gevolg van de slechte productieomstandigheden, want van NOS-opname- en montagefaciliteiten wordt expres geen gebruik gemaakt 'om beïnvloeding door de gevestigde televisie-orde zoveel mogelijk tegen te gaan.'⁷ In plaats van voor titels speciale effecten als 'chromakey' te gebruiken, schuift Van den Berg een blaadje met de bandnaam in een hoekje van het beeld. Ook gebruikt hij veel statische titelkaarten met fotocollages waar de camera langs gaat of op 'inzoomt'. Het gebrek aan geld en andere middelen wordt voor de totstandkoming van een punk programma als positief ervaren. 'Stijl en vernieuwing komen meestal voort uit missers en ongelukjes.[...] Wij hadden vreselijk oude apparatuur staan. De boel begaf het en de kleuren klaptten helemaal om. Politiehelmen werden oranje, blauw werd groen etcetera... Ik zweer je dat er de volgende dag een artikeltje in de krant stond over de vernieuwende vormgeving.'⁸ De goedkope en snelle productiewijze en de daaruit resulterende 'ongelukjes' en oplossingen, benadrukken de directe

en eerlijke totstandkoming en tonen, net als in de fanzines, de transparantie van het ontwerpen en het televisiemaken.

In opdracht van Kiers maakt Van den Berg een aantal ledenwerfspotjes die na afloop van NEON worden uitgezonden. Kiers wil het teruglopende aantal VPRO-leden omhoog helpen en beseft dat er onder jongeren veel nieuwe leden te winnen zijn. Het NEON-publiek is niet groot, maar wel precies de leeftijdsgroep die Kiers voor ogen heeft. Van den Berg maakt de werfspots met titelkaarten waarop hij collages samenstelt uit gekopieerde foto's. In korte scènes worden jonge mensen tegenover vertegenwoordigers van het establishment gezet. Het lid worden van de VPRO wordt door die tegenstelling voorgesteld als een daad van antiautoritair verzet en de werfspots zijn dus duidelijk gericht op de NEON- doelgroep.

4.7-8 Screenshots uit ledenwerfspots na afloop van NEON aflevering 1 en 2. Boven: broer en zus willen lid worden, maar vader is het er niet mee eens: 'De VPRO? Dan bel je maar op eigen kosten!' Onder: de vrouw wil lid worden van de VPRO tegen de zin van de oudere man, ze zegt: 'Je kan de pot op, ik doe het lekker toch'.

Kiers 'doelgerichte operatie'

Kiers is na het vertrek van Drupsteen op zoek naar een nieuwe vormgever die qua stijl (opnieuw) een jonge generatie voor de VPRO moet interesseren. Tussen Drupsteen en zijn opvolger Van den Berg zit een enorm generatie- en stijlverschil en Drupsteen laat zich in 1981 zeer negatief uit over hoe de VPRO en in het bijzonder het programma NEON er uit zien. 'In een korte periode was deze omroep veranderd van een inspirerende groep in een uitgewoende verzameling van programmamakers... die gedomineerd leken door de grijze misère van de Oost Blok landen en de Rotterdamse avant-garde. Neem een programma als NEON. Hoe lelijker het was, hoe meer mensen het leuk gingen vinden.'⁹ Vanwege het succes van NEON en de ledenwerfspotjes bij de doelgroep die Kiers wil bereiken, vraagt hij Van den Berg schetsontwerpen te maken voor de vormgeving van enkele (reeds uitgezonden) VPRO-avonden.

Aan de hand van deze schetsboeken wordt Van den Berg in 1980 aangesteld als vaste ontwerper. Omdat Van den Berg voor NEON niet van de NOS-faciliteiten gebruik heeft gemaakt, krijgt hij eerst in een cursus van regisseur Bob Rooyens die hem meer leert over de techniek van het televisiemaken.¹⁰

De relatie tussen opdrachtgever Kiers en de nieuwe ontwerper is zeer goed. Van den Berg noemt Kiers een 'charismatische man' en de belangrijkste man uit zijn carrière. Tegelijkertijd erkent Van den Berg ook dat niet iedereen het goed met Kiers kan vinden. 'Het was een uitgesproken man die iemands loopbaan kon maken, maar ook breken.'¹¹ Kiers is zeer betrokken bij het werk van Van den Berg vanwege Kiers' grote interesse in vormgeving en techniek, waarbij hij uitging van 'de filosofie van vooruitgang is verbetering.'¹² Kiers en Van den Berg bezoeken samen internationale vormgevingscongressen en afstudeerpresentaties van kunstacademies, op zoek naar nieuwe talenten en ideeën. Vooruitgang in techniek wordt bereikt door de aanschaf van de nieuwste apparatuur zoals de Picture maker van Cubicom die voor de ontwerper wordt aangeschaft. Qua inspiratie, budget en technische mogelijkheden heeft Van den Berg niets te klagen, het zijn 'tijden van gouden bergen.'¹³

Bij de VPRO zijn er in de jaren tachtig nog geen managers en marketingmensen die tussen Kiers en de programmamakers staan en kijkcijfers worden niet zo belangrijk gevonden. Volgens Van den Berg is televisievormgeving bij de VPRO geen 'doelgerichte operatie.' '[De VPRO] was een besloten circuit. Je deed het meer voor jezelf of voor een afdeling. Alles en iedereen stond los van elkaar en werkte langs elkaar heen. VPRO was eigenlijk de verzamelnaam van al de producten die programmamakers en vormgevers aanleverden.'¹⁴ De autonomie die voor de programmamakers geldt, geldt ook voor de ontwerper en daardoor is er veel ruimte voor een persoonlijke en uitgesproken stijl. Tegelijkertijd is de omroep onder leiding van Kiers geen democratische organisatie te noemen, hij is uiteindelijk degene die beslist of een programma, -of vormgeving op de televisie komt en wat dus de identiteit van de VPRO is. Een programmamaker stelt het na Kiers overlijden in 1994 als volgt: 'Iedere programmamaker individueel werd door Kiers gevolgd of op de hielen gezeten, maar ook de grote lijn, over de tijd en in de breedte, werd, in een minuscuul boekje, maar ook via de computer, door Kiers in de gaten gehouden.' Vooral door Kiers' grote interesse in audiovisuele vormgeving is het zeer aannemelijk dat het aanstellen van een jonge ontwerper met een moderne, alternatieve stijl juist een zeer 'doelgerichte operatie' is geweest die te maken had met het opnieuw profileren van de VPRO.

Van den Berg heeft bij de VPRO 'een curieus 12 maanden freelance contract.'¹⁵ Daardoor kan hij (en moet hij zelfs) tijdens zijn VPRO-periode ook voor andere opdrachtgevers werken. Bijvoorbeeld het Europese popmuziekprogramma EUROPE A GOGO (uitgezonden door de NOS op 26-12-1985) en voor ELEKTRON (BRT, ca. 1981, vanaf 1983 POP ELEKTRON) een Belgisch popprogramma gepresenteerd door Bart Peeters. Voor ELEKTRON ontwerpt Van den Berg een punkachtig lettertype gebaseerd op bliksemschichten, dat begin jaren tachtig populair is op platenhoezen en bijvoorbeeld voor het logo van muziektijdschrift *Viny!* wordt gebruikt. Met het

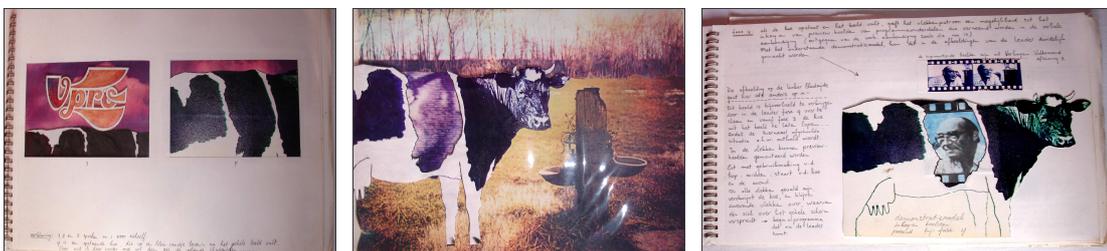
ontwerpen voor de VPRO heeft de ontwerper het echter druk genoeg en veel tijd voor andere opdrachtgevers heeft hij niet.¹⁶

4.9-10 Screenshots uit de leader van ELEKTRON en EUROPE A GOGO

Van den Bergs vormgeving met Drupsteens logo

In 1980 en 1981 is er nog geen sprake van dat Drupsteens VPRO-logo vervangen wordt. In de schetsontwerpen die Van den Berg voor Kiers maakt, speelt het logo wel een minder prominente rol dan in Drupsteens signalen. Van den Berg stelt voor om door middel van televisievormgeving de uitzendavond als een doorlopend geheel te presenteren. Het past bij de manier van programmeren van de VPRO waar vaak programma's rond hetzelfde thema op dezelfde avond uitgezonden worden: de thema-avond. Voor een uitzendavond met het thema 'Hollands landschap' ontwerpt Van den Berg bijvoorbeeld een avondvormgeving gebaseerd op een koe met vlekken die door middel van 'chromakey' met programmafragmenten ingevuld kunnen worden. Een per uitzendavond op maat gemaakte vormgeving houdt dus in dat er elke week een lichte nieuwe televisiegrafiek gemaakt moet worden.

4.11 Foto's van voorstel met koe.

Van den Berg maakt ook verschillende voorstellen waarbij de vormgeving iets minder specifiek op een uitzendavond gericht is en waarbij hij uitgaat van een vormgevingsstrategie die iets meer lijkt op die van Drupsteen. Daarvoor ontwerpt hij voorstellen voor openings- en eindeleider die meerdere keren gebruikt kunnen worden en die het VPRO-logo duidelijk in

beeld brengen, zoals een stationcall dus. Het logo is in deze ontwerpen niet in programma-introducties te zien en de intro's zijn wel veel meer afgestemd op de programma's. Voor aangekochte producties is er meestal al een programmaleader, maar bij de VPRO-producties ontbreekt die vaak. Volgens Van den Berg zijn dit de momenten waar de herkenbaarheid van de VPRO verbeterd kan worden. 'Het zijn juist deze programma's die het gezicht van de VPRO zijn en door het ontbreken van een gedegen stukje grafiek aan het begin (en het einde) wordt dat gezicht een beetje grauw.'¹⁷ Door een op maat gemaakte programma-introductie en/of een programmaleader kan dus de VPRO duidelijker geprofileerd worden.

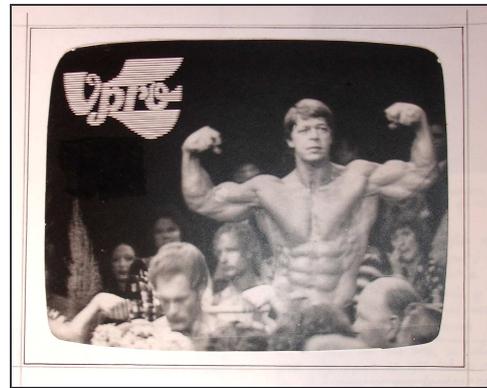
Voor een aantal VPRO-producties maakt Van den Berg in 1981 programmaleaders, bijvoorbeeld voor het programma HIMALAYA (VPRO, 1980-1981). Deze leader is een 'stop-motion' opname van punkachtige collages van gekopieerde foto's, gecombineerd met 'echt' materiaal, zoals een regenjas en gekleurde vlakken waarin 'gekeyed' kan worden. Van den Berg is ook betrokken bij de vormgeving van het programma BgTV (VPRO, 1981-1983). Net als NEON wordt dit programma opzettelijk niet in Hilversum, maar in hartje Amsterdam gemaakt en heeft het aandacht voor allerlei subculturele verschijnselen. De invulling van het programma is gevarieerd en er zijn ongeveer honderd jonge televisiemakers bij betrokken.¹⁸ Voor de eerste afleveringen van het programma maakt Van den Berg leaders en bumpers, bijvoorbeeld met gebroken glas.

4.12-13 Screenshots van programmaleaders voor HIMALAYA en BgTV.

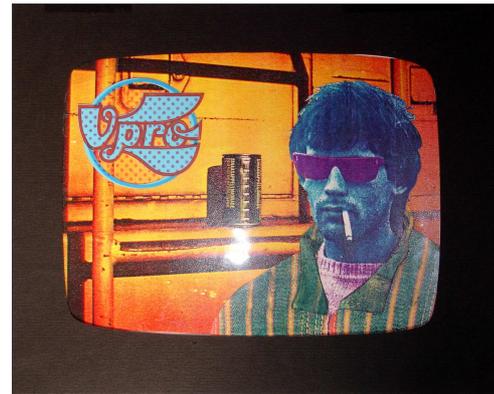
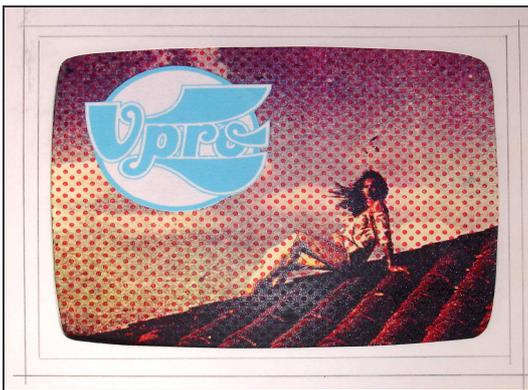
Doordat Van den Berg moet werken met het typisch jaren zeventig logo van Drupsteen zijn de ontwerpschetsen en de daaruit resulterende vormgeving in 1980 en 1981 veel minder punk dan de NEON- vormgeving en Van den Bergs latere ontwerpen voor de VPRO. Een van de voorstellen die wel typisch voor de jaren tachtig genoemd kunnen worden, is het voorstel voor verbindingselementen met luxaflex, de indertijd modieuze raambedekking. Uit de schetsboeken blijkt ook dat Van en Berg zijn voorliefde voor de Xerox fotokopieerder heeft meegenomen. Hij maakt daarmee verschillende collages, soms met extreem uitvergrootte stippenrasters, waarvan er ook enkele in 1980 en 1981 op de televisie komen. Een tweede idee geïnspireerd door de techniek is het logo van Drupsteen uitgevoerd in dunne strepen. Dunne lijnen kunnen door het beperkte aantal beeldlijnen van het televisiescherm vaak niet goed uitgezonden worden en dat

geeft een flikkerend effect (moiree) dat Van den Berg met opzet wil gebruiken. Het zichtbaar maken van dit soort foutjes en het uitvergroten van de manier waarop beelden tot stand komen (op televisie en door middel van xeroxkopie) komt overeen met het streven naar transparantie in punk-achtige ontwerpen.

4.14 Links: Foto van schets voor VPRO-vormgeving gebaseerd op het idee van luxaflex (schetsboek 1, p. 24).

4.15 Rechts: Foto van schets van stationcall met het logo in moiree-effect

4.16 Links: Foto van schetsen voor intro van LOTGEVALLEN.

4.17 Rechts: Foto van schets voor VPRO-stationcall beide met puntenrasters.

De uiteindelijke signalen die in 1980 en 1981 uitgezonden worden, bestaan uit fotocollages die met behulp van 'stop-motion' animatie bewegen en soms gecombineerd worden met 'live action'. In alle signalen wordt het Drupsteen-logo gebruikt en het onderscheid tussen signalen en introducties zoals Van den Berg voorstelde in zijn schetsontwerpen, is er nog niet.

Inhoudelijk gezien is er meer gelijkenis met Drupsteens signalen van vóór 1979. Van den Berg visualiseert de zelfbewuste, ironische houding van de VPRO ook door het contrast tussen de VPRO/Nederland en de Verenigde Staten. Dat wordt vooral duidelijk als een signaal met het omroeplogo op een rolluik van een typisch Nederlands rijtjeshuis, naast het signaal met het logo met het Empire State Building en het Vrijheidsbeeld gehouden wordt. Verder zijn de signalen vrolijk en kleurrijk en is de achterliggende boodschap snel duidelijk, het VPRO-logo

staat bijvoorbeeld op een benzinetank of een reddingsboei, waardoor allerlei positieve connotaties opgeroepen worden.

De eerste jaren na Drupsteens vertrek is er dus geen sprake van een opvallende stijlbreuk in de VPRO-televisievormgeving, maar toch krijgt deze vormgeving wel kritiek. Drupsteen laat Van den Berg per brief weten dat zijn logo op een verkeerde manier gebruik wordt.¹⁹ Televisie-recencent Jan Lenferink bij de Haagse Post gaat iets verder en stelt dat Drupsteens logo 'door de nieuwe beeldvormers van de VPRO met kleur mishandeld en misbruikt wordt.'²⁰ Hoewel niet zo ontevreden als Lenferink, realiseren Van den Berg en Kiers zich wel dat de uitstraling van het logo niet meer past bij de VPRO.

4.18 Screenshots van signalen uitgezonden in 1980 met Drupsteen's omroep-logo. Verwijzingen naar de Verenigde Staten, duidelijke metaforen en stippenraster.

Een scherp VPRO-logo

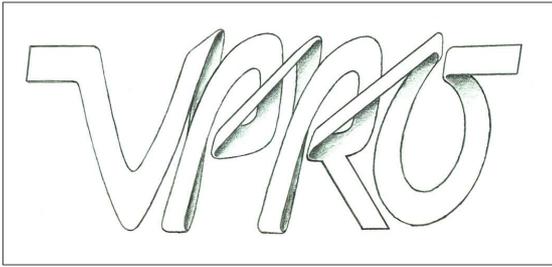
De grote stijlbreuk tussen de 'flower-power' jaren zeventig en de punk jaren tachtig vindt plaats in 1981 als Van den Berg start met het ontwerpen van een nieuw omroeplogo. Van den Berg die zichzelf in retrospectief een 'adept van de punkgeneratie' noemt en die naar eigen zeggen 'leefde in een wereld van protest en krakers'²¹ vindt het Drupsteen-logo hopeloos ouderwets.²² Van den Berg ontwerpt voor het logo zeer strakke, geometrische letters. Deze plaatst hij op verschillende achtergronden waardoor hij op het idee komt voor de scherpe driehoekige vaandel die vanuit de letter V verschijnt.

Volgens Van den Berg is het belangrijkste aan het logo dat het een scherpe vorm is: 'Je moet je eraan kunnen snijden'²³ of hij noemt het 'Een soort dasspeld waaraan je je kunt prikken'.²⁴ Met die hoekige vorm en de nadruk op de scherppte is het logo geïnspireerd op de punkbeweging waarin gebroken glas en scheermesjes veel gebruikt worden om geweld te

symboliseren. Voor Van den Berg is de keuze voor een scherpe vorm in de eerste plaats gemotiveerd door de wil iets totaal tegengestelds te ontwerpen van het Drupsteen-logo en pas in de tweede plaats door een inhoudelijk statement te maken over de VPRO.²⁵ De scherpste die Van den Berg voor ogen heeft voor het VPRO-logo is niet gerelateerd aan de idealen uit de punkbeweging (geweld), maar moet op positieve manier uitgelegd worden. Scherp staat bijvoorbeeld ook voor kritisch, duidelijk en modern, en wordt gebruikt in zegswijzen als: 'Op het scherpst van de snede' en 'Een scherpe geest', alle betekenissen die voor de VPRO wenselijk zijn. Van den Berg kiest dus wel voor de vorm en beeldtaal van de punkbeweging, maar niet voor de specifieke betekenis die de beeldtaal in de punk heeft. Wel is de associatie met punk belangrijk in de zin dat de VPRO met een nieuwe vormgeving wil laten zien dat het is vernieuwd en aansluiting zoekt met een jongere generatie en hun vormentaal.

Uit de verschillende voorstudies van Van den Berg voor het logo is goed te zien wat zijn uitgangspunten zijn geweest. Voor Van den Berg is het duidelijk dat er beweging in het logo moet zitten, zoals die ook in het oude logo zit door de krullen en wimpels die vanuit de letters ontstaan. In twee schetsontwerpen is die beweging gecreëerd door de letters uit één stuk lint en filmstrip te tekenen. In het uiteindelijke logo zijn de krullen en wimpels uit Drupsteens logo vertaald in een eigentijds scherp vaandel. Van den Bergs logo is dus zowel een tegenreactie op, als een continuering van Drupsteens logo.²⁶

De beslissingen over het nieuwe logo worden niet democratisch genomen, Kiers houdt de touwtjes strak in handen. Volgens Van den Berg loopt de televisie begin jaren tachtig door Kiers' nieuwe koers en vormgeving uit de pas met de afdelingen Radio en Algemene Zaken.²⁷ Kiers besluit dat alle afdelingen dezelfde vormgeving moeten hebben en het logo wordt in 1982 gelijktijdig geïntroduceerd voor alle VPRO-uitingen. Op de *VPRO Gids* omslagen wordt Van den Bergs logo bij wijze van titel gebruikt, zoals dat voorheen ook met het Drupsteen-logo gebeurde. Van den Berg ontwerpt omslagen voor de programmagids en drukwerk voor de afdeling Algemene Zaken, bijvoorbeeld affiches ter promotie van programma's en promotiedoeken voor op vrachtwagens. Onder leiding van Kiers ontstaat dus voor de gehele VPRO één huisstijl, wat sommige VPRO-medewerkers waarschijnlijk hebben opgevat als tegenstrijdig met het idee van autonomie van de makers. Van den Berg zei altijd: 'Als het op de suikerzakjes komt ben ik weg'²⁸, waarmee hij zelf al aangeeft dat de VPRO zichzelf als bedrijf niet al te serieus moet gaan nemen.

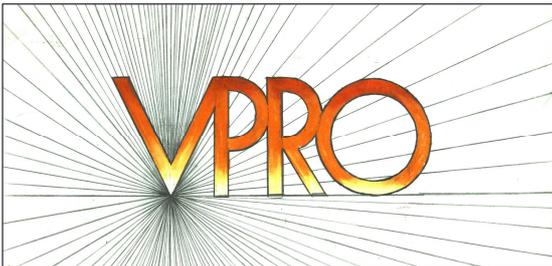
4.19 Schetsen voor het VPRO-logo, ca. 1981. Deze versie met ronde vormen en krullen is nog een beetje jaren zeventig.

Een andere, meer door punk esthetiek geïnspireerde schets, waarin het logo ook uit één stuk lint is gevormd. De letter R geeft problemen en Van den Berg gaat niet op deze lijn verder.

Hij ontwerpt de naam van de omroep in een volkomen geometrisch lettertype.

Door het logo op verschillende achtergronden te plaatsen, komt Van den Berg op het idee van de driehoek uit de letter V.

In deze schets zijn de letters P en R aangepast.

In het definitieve logo is steekt de driehoek iets verder uit dan in bovenstaande schets. Dit logo is tot op heden ongewijzigd (m.u.v kleuren).

Een maatpakje voor de uitzendavond

Met de introductie van het nieuwe logo verandert de vormgeving op televisie ook aanzienlijk. In de nieuwe presentatie van de uitzendavond wordt een duidelijker onderscheid gemaakt tussen stationcalls die altijd mét het VPRO-logo zijn en de programma-intro's waar juist geen VPRO-logo in zit. Begin jaren tachtig hebben alle omroepen hun eenvoudige statische herkenningsbeelden vervangen door bewegende stationcalls gemaakt door de grafische afdeling van de NOS. Maar de omroep(st)ers zijn gebleven om de programma's aan te kondigen. De VPRO heeft ook omroepers (Dick Klees en Kees Broos) en een omroepster, maar deze blijven uit beeld. Vooral de 'pinnige' stem van de omroepster, Harmke Pijpers, die vanaf 1970 bij de VPRO-radioprogramma's presenteert is zeer herkenbaar en opvallend in vergelijking tot de neutrale, lieve stemmen van andere omroepsters. Wat betreft het uit beeld houden van omroep(st)ers blijft de VPRO uniek.

Van den Berg stelt voor elke uitzendavond een aparte vormgeving samen, zoals hij al in zijn schetsvoorstellen uit 1980 voorstelde. 'Ik zag zo'n uitzendavond meer als een programma, waarin ook wekelijks nieuwe, op de programma's toegesneden leaders thuishoorden. Een soort maatpakje eigenlijk', aldus Van den Berg.²⁹ De avond start met een openingscall, daarna volgt een introductie-filmpje voor de gehele avond met een omroep(st)er die de programma's opnoemt. Na afloop van een programma is eerst een ledenwerfspot te zien, dan een ident en vervolgens de introductie met gesproken aankondiging voor het volgende programma. In de programma-introducties zijn vaak beelden uit de avondintroductie terug te zien. De avond wordt afgesloten met een eindesignaal met het omroeplogo. De openings-, eindesignalen en idents worden meerdere keren gebruikt, maar de avond- en programma-introducties zijn voor elke avond anders. De programma-introducties benadrukken niet de identiteit van de omroep, zoals de verbindingssignalen van Drupsteen dat wel deden, maar vergroten wel de samenhang tussen programma's en maken daarmee de uitzendavond tot een sterk geheel. De inhoud van de programma-introducties is dus zeer divers; van heel serieus (met beelden van Hitler en Mussolini), tot zeer vrolijk (een zingend marsmannetje).

4.20 Screenshots uit drie introducties voor programma's over oorlog en wapening.³⁰

4.21 Screenshots uit ledenwerfspot en intro's van thema-avond DE GESCHIEDENIS VAN DE SCIENCE FICTION FILM, uitgezonden 18 juni 1982.

Bel 035-283838

Zelfs de ledenwerfspotjes passen vaak bij de programma's of het thema van de avond. Na een uitzending over sado-masochisme is bijvoorbeeld in de ledenwerfspot een man te zien die met telefoonsnoeren is vastgebonden. Omdat de spotjes na afloop van NEON succesvol zijn - na elke uitzending komen er weer vele telefoontjes binnen van mensen die lid willen worden - worden de filmpjes met telefoonnummers een vast onderdeel van de VPRO-televisieavond. In de *VPRO Gids* wordt vanaf 1981 ook een ledenwerfcampagne gevoerd onder het motto: 'Telt de VPRO straks nog mee als de minister is uitgeteld?'. De ledenwerfcampagne in print en op televisie zijn echter niet op elkaar afgestemd en de slogan wordt niet op televisie gebruikt.³¹

4.22a-b Screenshots en stills uit verschillende ledenwerfspots, uitgezonden tussen 1981 en 1984. Bovenste rij: een aantal werfspots zijn, net als de spots na NEON specifiek gericht op jongeren. Voor de rest speelt de T65 de hoofdrol in de werfspots. Onderste rij, midden: werfspot uitgezonden na een programma over sadoomasochisme, uitgezonden 21 oktober 1984.

In de meeste werfspots is het toentertijd standaard telefoontoestel (de T65 van de PTT) te zien. Volgens Van den Berg is die telefoon een karikatuur, een vorm die zo herkenbaar en alledaags is dat ze daardoor zeer geschikt is om visuele grapjes mee te maken.³² De telefoon is door zijn ronde vormen te zien als een typische jaren zestig en zeventig vorm, die Van den Berg zich toegeëigend. Hij combineert de telefoon in een spotje bijvoorbeeld met rook, scherven en een geknakte antenne waardoor het spotje prima past bij de andere punk invloeden in zijn werk. Ook de moirée-streepjes en uitvergrootte pixels gebruikt hij om de T65 in weer te geven.

De op maat gemaakte vormgeving en de vele ledenwerfspots betekenen een hoop werk voor de ontwerper. Als op maandag de programma's voor de volgende zondag besproken

worden, begint hij met schetsen en voorbereiden. Op vrijdag worden de filmpjes opgenomen en de dag erna gemonteerd. In totaal maakt Van den Berg waarschijnlijk meer dan 1000 filmpjes. Vanwege de omloopsnelheid van de vormgeving kan de ontwerper niet lang gemist worden. Als hij toch verhinderd is, wordt zijn werk overgenomen door Marjorie van Mecklenburg, die in dat geval volgens Van den Bergs stramien ontwerpt.³³

Doordat de ledenwerfactie op televisie en in de programmagids succesvol is, krijgt de VPRO vanwege de behaalde B-status in 1984 meer zendtijd, wat nog meer werkt betekent voor Van den Berg. De VPRO gebruikt de extra zendtijd vooral voor jeugdtelevisie en daarvoor wordt een nieuwe afdeling opgericht. Fred van Mourik komt Van den Berg in 1985 als stagiair assisteren en blijft daarna bij de VPRO om de vormgeving voor de jeugdtelevisie te maken. Van den Berg zelf is ook betrokken bij de vormgeving van jeugdtelevisie. Hij maakt samen met Ben Sombogaard enkele stationcalls voor VILLA ACHTERWERK (VPRO, 1984-heden)³⁴ met het logo levensgroot nagebouwd in de studio terwijl kinderen er in gaan zitten of voorbij fietsen.

VPRO-tunes

Gelijktijdig met het nieuwe logo en de nieuwe televisievormgeving wordt ook een herkenningstune geïntroduceerd. Dit muziekfragment wordt zowel op de radio als op televisie vanaf 1982 gebruikt wanneer de VPRO start met uitzenden. Het fragment is uitgekozen door Fred van Dijk, die sinds 1977 bij de VPRO in dienst is als eindregisseur. Hij is als eindregisseur verantwoordelijk voor de overgangen tussen programma's en werkt dus nauw samen met de televisievormgever. Van Dijk schrijft de teksten voor de omroep(st)er, monteert promo's en verzorgt voor Van den Bergs VPRO-televisievormgeving de muziek.³⁵ Door het gebruik van dezelfde tune op radio en televisie, wordt de herkenbaarheid van de VPRO groter en de huisstijl ook op gebied van audiovormgeving doorgevoerd.

Het fragment dat Van Dijk voor de herkenningmuziek uitkiest bestaat uit de eerste 30 seconden van het nummer 'Here is the news' van de symfonische rockband The Electric Light Orchestra. Het nummer is afkomstig van hun album 'Time' uit 1981. Het nummer is een muzikale weergave van een fictief journaal uit de toekomst en het nummer wordt voorafgegaan door een fragment van ca. 30 seconden dat opgevat kan worden als de nieuwsleader. Het fragment is modern en elektronisch gemaakt, maar is heel herkenbaar als nieuwsleader door het gebruik van cliché-achtige elementen als de piepjes en (de synthesizer versie van) bombastische blazers.

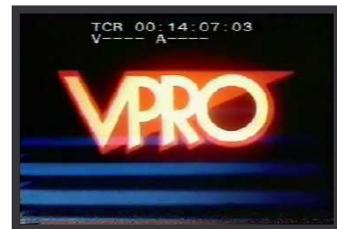
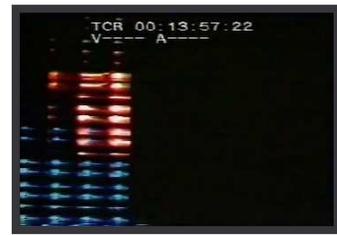
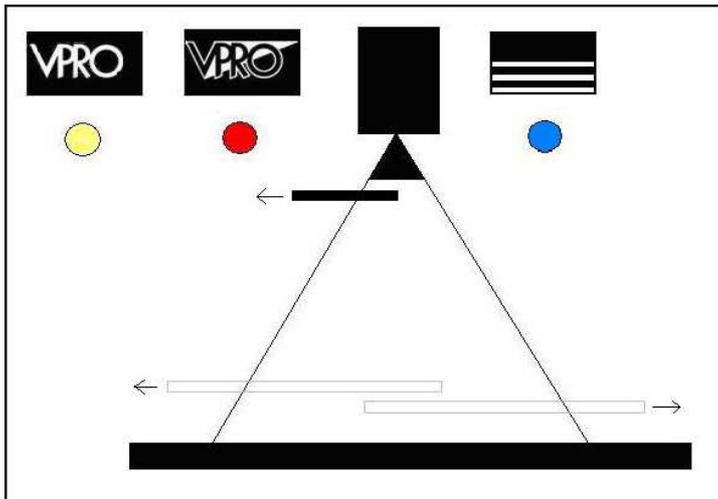
Het gebruik van deze muziek kan op dezelfde ironische manier geïnterpreteerd worden als de beeld- en muziekclichés uit Hollywood-films die Drupsteen gebruikte in zijn signalen. Door de zendtijd te beginnen met muziek die bij nieuwsprogramma's geassocieerd wordt met objectiviteit, autoriteit en zelfverzekerdheid en tegelijkertijd in de programma's juist deze eigenschappen in twijfel te trekken wordt de avond al in de eerste seconden gerelativeerd. Het fragment van ELO is volgens Van den Berg niet bewust gekozen als herkenningmelodie, maar

is dat in de loop van de jaren door herhaald gebruik wel geworden. De muziek voor de avondafsluiting is wel bewust gekozen, er moest in de juiste sfeer afscheid genomen worden van de kijker.³⁶ In Van den Bergs schetsboek uit 1980 geeft hij zichzelf de volgende opdracht: 'eindjingle proberen te brengen in de sfeer van de hele avond en die te relativeren'.³⁷ Om precies de juiste relativerende sfeer te krijgen wordt geen bestaande muziek gebruik maar een door Jacob Klaasse speciaal voor de VPRO gecomponeerde tune die door de band De Toekomst en een door de VPRO ingehuurde kunstfluit is uitgevoerd.³⁸ Van den Berg is zich heel bewust van de herkenning die van muziek uit kan gaan: 'Herkenbaarheid bereik je voor zeker vijftig procent met geluid. Als je op de trap staat te schilderen, ver van de tv vandaan, kun je toch horen dat je favoriete programma begint.'³⁹ Volgens Van den Berg kun je het beeld wel aanpassen aan de tijd maar is het beter om de muziek nooit te veranderen. Zijn opvolgers lijken het hier mee eens te zijn en blijven de openings- en eindmuziek regelmatig gebruiken.

Voor de programma-introductie wordt allerlei muziek gebruikt, vaak hedendaagse, synthetische muziek, maar ook vrolijke jazz-muziek. Uiteraard is de muziek ook afgestemd op het (eventuele) thema van de avond. Bij een thema avond over oorlog is onder andere een sirene en tromgeroffel te horen en bij een science-fiction avond is de muziek zeer synthetisch met kermisachtige effecten en elektronisch vervormde stemmen.

Antieke methode voor moderne televisievormgeving

De eerste jaren maakt Van den Berg zijn televisievormgeving met behulp van lichtprojecties. Projecties van dia's, tekeningen of film worden al sinds eind negentiende eeuw gebruikt voor het creëren van speciale effecten in film en daarvoor wordt de techniek al toegepast in het theater. Van den Berg projecteert zijn dia's op een donker scherm met meerdere projectoren en lampen in verschillende kleuren. Door van één afbeelding een positieve en een negatieve dia te maken en die in twee verschillende kleuren te projecteren, ontstaat een beeld opgebouwd uit twee kleuren. Beweging kan gecreëerd worden door met karton delen van de dia af te schermen of de projectoren zelf te bewegen. Van den Berg heeft thuis op zijn zolder een installatie gebouwd met onder andere een gordijnrail waar allerlei stukjes karton aan hangen en een reeks diaprojectoren. Met deze installatie kan hij 'op het scherm allerlei fantastische dingen toveren, als een soort krankzinnig schaduwspel kronkelden er lichtlijnen tevoorschijn of verschenen er logo's. Als er glas in de lichtbaan werd gehouden, leverde dat weer fantastische lichteffecten op.'⁴⁰

2.23 Stills uit VPRO-stationcall, uitgezonden ca, 1982. 2.24 Schematische weergave van de totstandkoming van deze stationcall. In een donkere omgeving staan drie diaprojectoren met gele, rode en blauwe lampen zo dicht mogelijk op elkaar om vertekening te voorkomen. Voor de camera wordt eerst een zwarte kaart en vervolgens twee glasplaten met reliëf weggetrokken, zodat de projectie van het logo en blauwe strepen verschijnt.

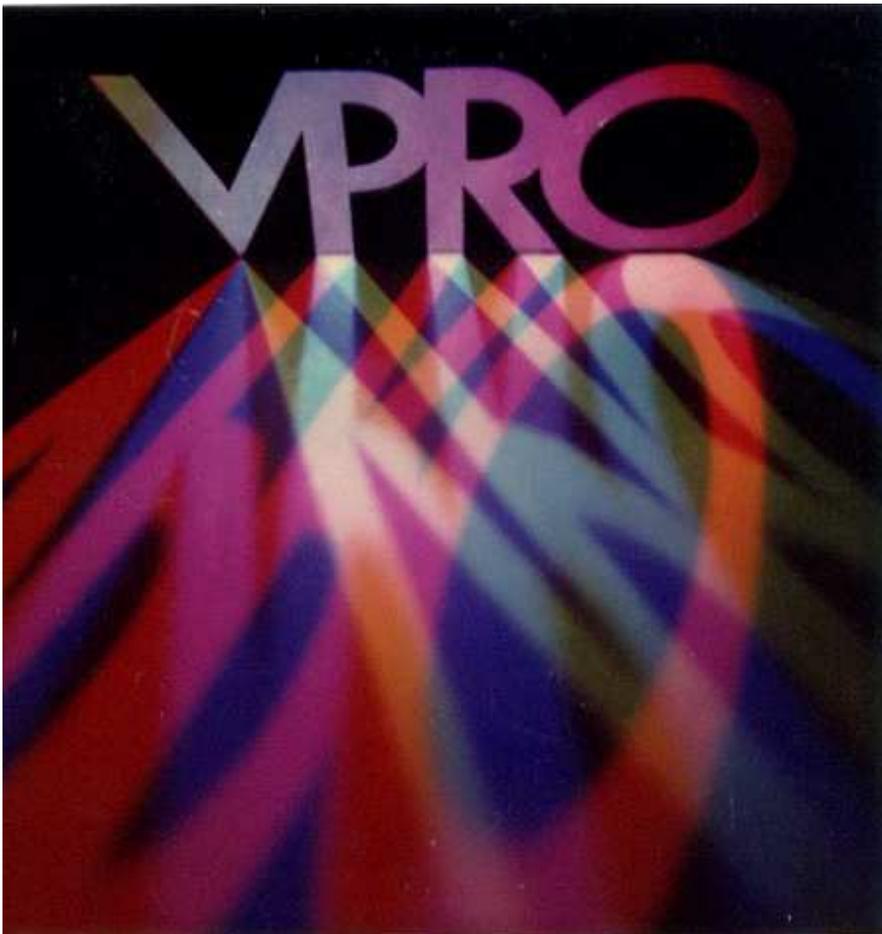

2.25-26 Stills uit stationcalls, uitgezonden ca. 1982 gemaakt met behulp van diaprojecties. Alleen de witte lijn die rond het logo verschijnt in de onderste stationcall is een animatie.

De techniek die Van den Berg gebruikt voor de VPRO-vormgeving heeft meer typische punk stijlkenmerken dan de vormgeving die hij maakt met Drupsteen's logo. De stationcalls en programma-introducties zijn, omdat ze door middel van lichtprojecties gemaakt zijn, grotendeels op zwarte achtergronden gemaakt. De geprojecteerde kleuren zijn fel en onnatuurlijker en verwijzen naar fluorescerend neonlicht. Van den Berg benadrukt door middel van rechtvallende lichtbanen en schaduwen de scherpe vorm van het logo, zo is er een stationcall waarin het logo van wazig en bibberend, steeds scherper wordt. In andere

stationcalls werpt het logo zelf schaduwen of wordt de driehoek achter de letters gemaakt van een steeds spitsere wordende lichtprojectie. De keuze voor lichtprojectie als techniek kan ook gezien worden als een voortzetting van Van den Bergs fascinatie voor de manier waarop beelden tot stand komen. Het televisiescherm waarop zijn ontwerpen worden uitgezonden is eigenlijk ook een lamp die gekleurd licht projecteert in de huiskamers: zijn lichtprojecties worden dus weer door het televisietoestel in de huiskamers van de kijkers geprojecteerd.

Van den Berg combineert zijn lichtprojecties regelmatig met andere speciale effecten, zoals filmprojecties en een enkele keer ook 'chromakey'. Deze effecten voegt hij toe in de NOS-studio, maar het grootste deel van de VPRO-vormgeving maakt Van den Berg in de eerste jaren thuis op zijn eigen zolder. Die DIY-houding is niet gemotiveerd vanuit anti-establishment gevoelens jegens de NOS, maar heeft vooral praktische voordelen. De projectoren hoeven nu niet elke keer op- en afgebroken te worden elke keer dat de studio voor iets anders nodig is en Van den Berg heeft zo genoeg tijd om zijn ideeën uit te testen.

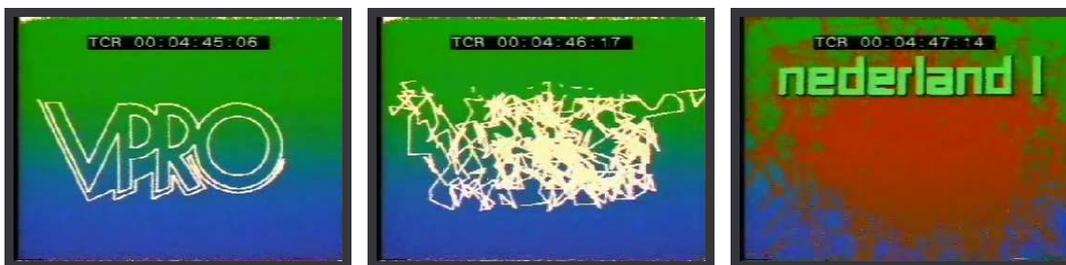
2.27 Screenshot van stationcall, ca. 1982 met het omroeplogo zonder driehoekig vaandel. Het logo projecteert hier zelf schaduwen.

Pixels op de televisie

Rond 1984 verandert Van den Bergs stijl en techniek na aanleiding van de opkomst van de computer in het grafisch en audiovisueel ontwerpen. Voor Van den Berg wordt door de VPRO de zeer dure Paintbox aangeschaft waarop stilstaande beelden elektronisch ontworpen en bewerkt kunnen worden. De computer heeft in het werk van Van den Berg vooral gevolgen voor de stijl van zijn ontwerpen, en niet zo zeer gevolgen voor de manier waarop zijn televisievormgeving tot stand komt. Een aantal stationcalls uit 1984 lijkt op eerste gezicht geheel op de computer te zijn gemaakt, maar alleen het effect waardoor het VPRO logo in losse streepjes uiteenvalt, is een computereffect gemaakt met behulp van het programma Antics. De uit vergrootte pixels opgebouwde letters, de knipperende cursor en het gebruik van geluidseffecten uit een computerspelletje passen de stationcalls perfect in het computertijdperk. De stijlkenmerken van de computer: felle kleuren, rechte lijnen en hoeken en de associatie met jongerencultuur (door computerspelletjes), zijn een voortzetting van de punk-achtige vormgeving van Van den Bergs eerdere ontwerpen. En wederom komt zijn fascinatie voor de elementen waaruit het beeld is opgebouwd (pixels) terug in zijn ontwerpen. Voor de programma-introducties blijft Van den Berg wel lichtprojecties, animatie en 'chromakey' gebruiken. Het maken van bewegende grafiek op de computer is nog zeer arbeidsintensief en dus is het niet mogelijk om alle VPRO-vormgeving met behulp van de Paintbox te maken.

2.28 Stills uit stationcall, ca.1984.

2.29 Stills uit stationcall ca. 1984.

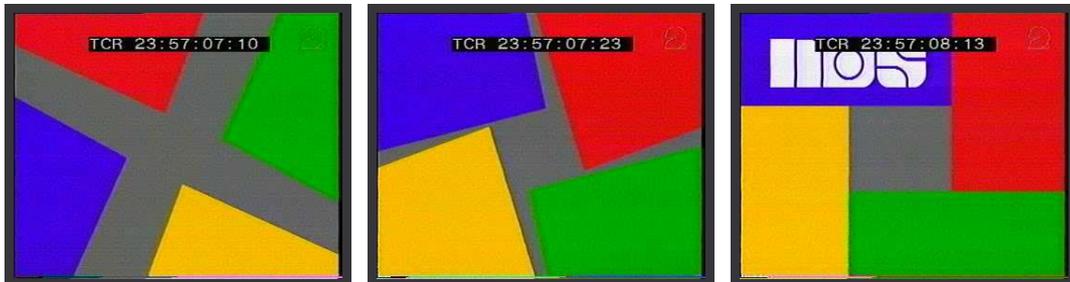
In 1985 en het jaar erop komen er twee nieuwe computers op de markt die het ontwerpen van bewegende grafiek wel echt vergemakkelijken: de 'Harry' van Quantel, de Cubicom. Deze

computers hebben enkele belangrijke voordelen ten opzichte van de Paintbox. Ten eerste degenerereert de opname niet, zoals bij film en video al snel het geval is als er verschillende opnames over elkaar worden gemaakt. In plaats van maximaal drie beeldlagen, kunnen er met behulp van de computer veel meer beeldlagen toegevoegd en weer weggehaald worden ('multi layering'). Bovendien worden beelden digitaal opgeslagen, dat houdt in dat een beeldcombinatie niet in één keer perfect hoeft te zijn, maar dat de ontwerper eindeloos aanpassingen aan het ontwerp kan blijven maken ('non-linear editing'). De Cubicom en de 'Harry' vergemakkelijken ook het uitsnijden van gedeeltes in het beeld. In plaats van in een opname te werken met gekleurde vlakken, kan men nu willekeurig delen van het beeld selecteren waarmee 'gekeyed' kan worden. Het maken van animaties wordt een stuk gemakkelijker omdat deze computers bepaalde bewegingen zelf kunnen berekenen. Een ontwerper hoeft zo niet alle beweging in een animatie met de hand te tekenen. Op de Cubicom kunnen ten slotte ook driedimensionale tekeningen gemaakt die de computer vervolgens kan laten bewegen. Ron van Roon van de NOS-afdeling grafisch ontwerp is de eerste die een geheel op de Cubicom geproduceerde serie stationcalls maakt voor de NOS in 1986. Ook Van den Berg mag deze 300.000 gulden kostende machine aanschaffen van de VPRO.

Hoewel de introductie van de computer voor Van den Berg zeker een grote stilistische invloed heeft, is het geval van de NOS stationcall van Van Roon is eigenlijk niet te zien dat deze op de computer gemaakt is. Van Roon heeft geen expliciet gebruik gemaakt van de voordelen van de Cubicom (non-linear editing, multi layering en 3d) en de stationcall zou net zo goed gemaakt kunnen met behulp van 'stop-motion' techniek en een paar gekleurde stukken papier. Dat de nieuwe mogelijkheden van de computer misschien niet altijd ten volle benut worden heeft verschillende oorzaken. Ten eerste met de hoge kosten die mede door de gebruiksonvriendelijkheid van de apparatuur veroorzaakt worden. De Cubicom is in Nederland maar door een zeer beperkt aantal mensen (in 1986 alleen Van den Berg en Van Roon) te bedienen. Een andere mogelijke oorzaak is dat veel ontwerpers enigszins angstig zijn voor het gebruik van de computer, vanuit een vermeende tegenstelling tussen techniek en creativiteit. Bovendien is de computer niet onmisbaar, omdat er geen *nieuwe* speciale effecten toegevoegd worden aan het repertoire van de televisieontwerper, het is alleen een verbetering van reeds bestaande effecten. De introductie van de computer in televisievormgeving moet dus enerzijds niet overschat worden: de computer is niet onmisbaar. Anderzijds is het idee dat de computer de persoonlijke stijl van de ontwerper in gevaar brengt ook overdreven: de computer kan immers niet uit zichzelf ontwerpen en alleen de ontwerper is verantwoordelijk voor de creatieve output.⁴¹

In 1986 maakt Van den Berg zijn eerste driedimensionale programmaleader op de computer, voor het jongerenprogramma JONGE HELDEN (VPRO, 1985-1988) gepresenteerd door Willem en Daan Ekkel. Het programma is minder alternatief dan NEON en vormgeving speelt een kleinere rol. In de leader springen de presentatoren uit de loop van een enorm driedimensionaal pistool die naar de kijker toe draait. Met behulp van 'chromakey' komen de presentatoren uit de

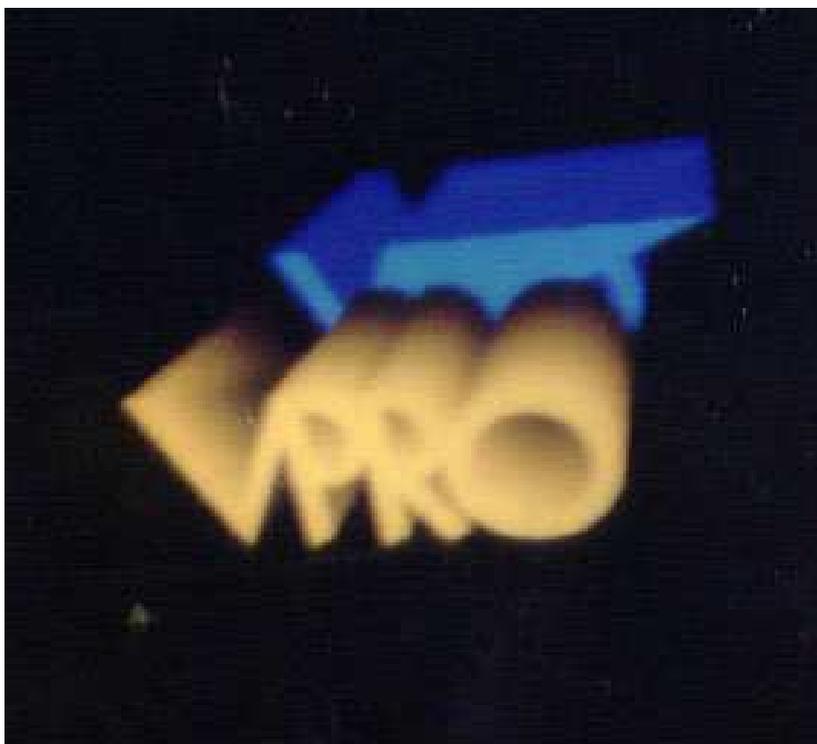
loop van het pistool, waarna de titel van het programma verschijnt. Van den Berg maakt op de Cubicom ook driedimensionale animaties met het VPRO-logo. Deze zijn echter nooit uitgezonden: 'Ik vond het toch niet zo goed passen bij de VPRO',⁴² aldus Van den Berg.

2.30 Stills uit NOS stationcall.

2.31 Stills uit de leader van JONGE HELDEN met driedimensionale animatie van een pistool.

2.32 Screenshot van driedimensionale animatie van het VPRO-logo, niet uitgezonden

Pixel Graphics, Valkieser, RTL4 en 'n Berg Werk

In 1986 vertrekt Van den Berg bij de VPRO en begint zijn eigen bedrijf: Pixel Graphics. Zoals de naam al verradt, gaat hij zich vooral bezig houden met het ontwerpen op de computer, wat in die tijd een behoorlijk gespecialiseerde discipline is. Met Martin Roodnat werkt hij voor verschillende opdrachtgevers en ook nog voor de VPRO. Pixel Graphics wordt al snel gekocht door een investeerder en Van den Berg gaat dan ontwerpen bij Valkieser. Valkieser is opgericht in 1982 door cameraman Arthur Valkieser en is de eerste commerciële concurrent van het NOS facilitair bedrijf. Naast postproductie en verhuur van materiaal heeft Valkieser ook een afdeling televisieontwerp. Vanwege de bestedingsverplichting van de omroepen bij de NOS heeft Valkieser hoofdzakelijk klanten uit de bedrijfswereld. Als in 1989 RTL Veronique als eerste commerciële zender op de Nederlandse televisie uit gaat zenden, wordt de vormgeving aan Valkieser uitbesteed. Zo komt Van den Berg in contact met RTL en kort daarna komt hij daar in vaste dienst als hoofdontwerper.

Het verschil ten opzichte tussen RTL en de VPRO is zeer groot, met name wat betreft de audiovisuele vormgeving. Bij de VPRO is er, dankzij Kiers veel geld en aandacht voor vormgeving en krijgt Van den Berg alle creatieve vrijheid om zijn persoonlijke ideeën over de VPRO in de vormgeving te verwerken. Bij RTL is vormgeving vooral de eerste jaren een sluitpost op de begroting. Hoewel de VPRO in vergelijking met andere omroepen een enorme variatie aan stationcalls, werfspots en programma-intro's heeft, is het verschil tussen een kleine omroep en een zender die de hele dag en de hele week uitzendt groot en moet er voor RTL4 veel meer gemaakt worden. Van den Berg krijgt de leiding over een in vergelijking tot de VPRO, enorme afdeling van ongeveer 10 vormgevers die naast de zendervormgeving en programmaleaders ook de dagelijkse grafiek voor het RTL NIEUWS en het weerbericht maken. Bij RTL4 heeft Van den Berg veel minder vrijheid, hij moet werken met het bestaande zilver en goud glimmende logo dat in 1990 is ingevoerd. De stationcalls die Van den Berg daarmee maakt van 1992 tot 1999 zijn driedimensionale animaties van het logo dat door het beeld draait en tolt. Dit soort stationcalls, de '3d flying logo's', zijn al vanaf midden jaren tachtig een trend op de Nederlandse televisie en worden door vele vormgevers verguisd. Zoals hij het zelf stelt is er bij RTL 'geen plaats voor des kunstenaars aller individueelste expressie.'⁴³ Van den Berg zou door zijn werk voor RTL4 voor veel ontwerpers de vertegenwoordiger worden van de '3d flying logo' trend, waarover in het volgende hoofdstuk meer verteld wordt.

De overstap Van den Berg van de meest anticommerciële publieke omroep naar het commerciële RTL ligt gevoelig en wordt niet door iedereen gewaardeerd. Commerciële televisie is een zeer serieuze bedreiging voor de publieke omroep, vooral wanneer al snel blijkt dat RTL een groot aantal kijkers bij de publieke omroepen wegkaapt. Bij de VPRO is Van den Berg naar eigen zeggen 'een tijdje 'persona non grata'' geweest.⁴⁴ Toch ontwerpt hij incidenteel nog wel eens iets voor de VPRO tijdens zijn periode bij RTL4 zoals de leader voor DIOGENES. Door de overstap van VPRO naar RTL en door Van den Bergs '3d flying logo's' voor RTL is hij een minder

bekende en door collega's minder gewaardeerde ontwerper dan bijvoorbeeld Drupsteen. Dat is te merken aan het verschil in aandacht van pers en serieuze design critici.

Voor het gebrek aan waardering van collega ontwerpers is nog een andere oorzaak aan te wijzen. Van den Berg is de eerste succesvolle televisievormgever die niet van de grafische afdeling van de NOS komt. Drupsteen kon nog op sympathie rekenen van zijn oud-collega's, maar Van den Berg heeft geen connectie met het netwerk van NOS-ers die op het gebied van televisievormgeving een monopoliepositie hebben. Dat de VPRO zich onttrekt aan de bestedingsverplichting is men bij de NOS inmiddels gewend, maar dat die VPRO vormgever vervolgens voor commerciële concurrent Valkieser en later RTL4 gaat werken, zal waarschijnlijk als een bedreiging gezien worden. Vooral omdat de facilitaire taken van de NOS in 1988 in zelfstandig en geprivatiseerde bedrijven opgedeeld worden. NOS grafische afdeling wordt NOB Design en moet gaan concurreren met commerciële bedrijven voor opdrachten van de omroepen. De privatisering van het NOB luidt ook een periode in waarin reeds bestaande bureaus zoals Valkieser en Frame to Frame groeien en er vele nieuwe bureaus bij komen (waarvan ook enkele van oud-NOS-ontwerpers). Bovendien studeert de eerste lichte televisieontwerpers af aan de academies en wordt de techniek om televisievormgeving te maken steeds goedkoper en gebruiksvriendelijker. Van den Bergs overstap van VPRO naar Valkieser/RTL komt dus op een moment dat de wereld van de gevestigde televisieontwerpers voor grote veranderingen komt te staan en de onderlinge concurrentie steeds heviger wordt. In 2000 richt Van den Berg opnieuw een eigen bedrijf op onder de naam 'n Berg Werk. Daar ontwerpen Van den Berg, Roodnat en enkele andere werknemers voor zowel publieke omroepen als commerciële zenders.⁴⁵

Samenvatting

Van den Berg introduceert in 1982 een nieuw logo, een aangepaste vormgevingsstrategie en een nieuwe stijl voor de VPRO. Het meest kenmerkend voor de stijl van zijn VPRO-ontwerpen zijn de invloeden uit de punk-subcultuur. Dat is terug te zien in het kleurgebruik; veel zwart en felle kleuren, en de vormen die hij gebruikt; scherp en hoekig zoals gebroken glas, bliksemschichten en de driehoek in het omroeplogo. De techniek waarmee zijn televisievormgeving van vóór 1984 is gemaakt, is zeer origineel en sluit aan bij de stijlkenmerken van de punk. Van den Berg neemt ook de principes achter punk-vormgeving als inspiratie; in het bijzonder de DIY-benadering van vormgeving en het daaraan gekoppelde idee van transparantie. Dat uit zich in het expliciet maken van de manier waarop beelden tot stand komen: licht, puntenrasters, beeldlijnen en pixel spelen een belangrijke rol in zijn werk. De introductie van de computer leidt tot een iets andere stijl, die wat betreft felle kleuren en een voorkeur voor strakke en geometrische vormen wel een logisch vervolg is op Van den Bergs eerdere VPRO-vormgeving. Door de associatie met punk in de eerste helft van de jaren tachtig en met de computer midden jaren tachtig, profileert de VPRO zich met name op jongeren.

-
- ¹ Middendorp 2002: 179 en Grosfeld, e.a. 1982.
- ² Grosfeld, e.a. 1982: 44 en Triggs 2006: 70.
- ³ Triggs 2006: 72.
- ⁴ Van den Berg 15 april 2005.
- ⁵ In de programma omschrijving in de collectie van Beeld en Geluid wordt het programma zo omschreven. De catalogus is op internet in te zien: www.beeldengeluid.nl
- ⁶ *VPRO Gids* 1979.
- ⁷ *VPRO Gids* 1979- 1980: 17.
- ⁸ Citaat Van den Berg in: Van Horn 1993: 7.
- ⁹ Citaat Drupsteen in *De Volkskrant* 1981, overgenomen uit Boekraad 1997: 97.
- ¹⁰ Van den Berg 22 februari 2006.
- ¹¹ Van den Berg 15 april 2005.
- ¹² Van den Berg 15 april 2005.
- ¹³ Van den Berg 15 april 2005.
- ¹⁴ Citaat Van den Berg in Van Garderen 1997: 7.
- ¹⁵ Van den Berg 22 februari 2006.
- ¹⁶ Van den Berg, 22 februari 2006.
- ¹⁷ Van den Berg 1980-1981 (2): 2.
- ¹⁸ Van Cleef 1981: 7-10.
- ¹⁹ Van den Berg 22 februari 2006.
- ²⁰ Lenferink 1981: 38.
- ²¹ Citaat Van den Berg in Van Garderen 1997: 5.
- ²² Van den Berg 22 februari 2006.
- ²³ Van den Berg 15 april 2005.
- ²⁴ Van Garderen 1997: 5.
- ²⁵ Grosfeld, e.a. 1982: 50. De auteurs stellen het als volgt: 'De strijd tussen de ronde en de puntige vormen heeft voor Van den Berg een meer decoratieve dan, zoals de VPRO dacht, destructieve waarde. De zekerheid van het gebruik van de punten en scherpe hoeken wordt bepaald door de zekerheid waarmee iets anders, het "plompige" van Drupsteen, wordt afgewezen.'
- ²⁶ Van den Berg 22 februari 2006.
- ²⁷ Van den Berg 22 februari 2006.
- ²⁸ Van den Berg 22 februari 2006.
- ²⁹ Citaat Van den Berg in Brandt 1997.
- ³⁰ Mogelijk de avond van 25 april 1982: DE LETTEREN, BGTV en INTRODUCTIE: "KOMEDIE OF GELD", geen thema-avond maar wel programma's die allen WOII als onderwerp hebben.
- ³¹ De ledenwerfactie is een waarschijnlijk een voortzetting van de 'rode streep'-campagne, gestart in 1976. Het duo Van Koot en De Bie werven actief mee. Deze actie wederom georganiseerd door Boudwijn Paans. Maar dus qua vormgeving niet op elkaar afgestemd in ieder geval. *VPRO Gids* 1981: 8. In deze actie wordt Drupsteen's logo gebruikt.
- ³² Van den Berg 22 februari 2006.
- ³³ Van den Berg 22 februari 2006.
- ³⁴ De verzamelnaam waaronder verschillende kortere jeugd programma's worden uitgezonden, dit met het doel reclameonderbrekingen te voorkomen.
- ³⁵ 'Fred van Dijk (1944 – heden)' *Beeld en Geluid Biografieën* 2004.
- ³⁶ Van den Berg 22 februari 2006.
- ³⁷ Van den Berg 1980-1981 (2): 3.
- ³⁸ Van den Berg 24 juli 2006.
- ³⁹ Van den Berg in Garderen, van 1997, p. 7.

⁴⁰ Citaat Van den Berg in Brandt 1997.

⁴¹ Merritt 1993: 37. 'There are considerable myths about the application of electronic technology. These range from over-enthusiasm where computers are credited with solving everything, to technophobia where designers have a distrust of the whole movement.'

⁴² Van den Berg 22 februari 2006.

⁴³ Citaat Van den Berg in Van Horn 1993: 7.

⁴⁴ Van den Berg 15 april 2005.

⁴⁵ Op www.bergwerk.nl is een selectie van door 'n Berg Werk, Van den Berg en Rootnat ontworpen programma- en omroeplogo's te zien.